

I en av artiklarna likställs emic med insider. För mig är det tveksamt om det är samma sak. Snarare handlar emic om ett perspektiv, en mental hållning, medan insider är en placering i ett socialt och praktiskt rum. Jag vet att det är vanlig att se dem som synonymer men därmed förlorar de lite sin styrka som begrepp. Man kan göra studier/forskning med ett emic-perspektiv även som outsider likaväl som man kan vara insider och ha ett ethic-perspektiv. (Detta kan bli en lång diskussion som får bli i annat sammanhang.)

Artiklarnas ordning efter författarnas efternamn är kanske ytterligare ett tecken på det lösa sambandet mellan texterna. Frånsett Kjuss begreppsliga introduktion i början av boken finns ingen ordning mellan artiklarnas innehåll. Däremot är det perfekt med Österlund-Pötzsch som sista bidrag, där dök cirkeln upp till sist även om det kanske är en ren slump. Det blir en bra inramning med Kjuss i början och Österlund-Pötzsch sist.

Styrkan med *Spill me magiske sirkler. En utforskning av lek – ritualer – kontinuumet* är främst de samnordiska ansatserna. Det antologin tillför är ett antal diskussioner om vardagliga fenomen från folkloristiska perspektiv. En kortfattad sammanfattning blir att boken innehåller ett stort antal intressanta empiriska berättelser men är mindre intressant vad gäller de teoretiska diskussionerna.

Mats Nilsson, Göteborg

Gunnar Ternhag: *När jag spelade in: Minnesbilder och eftertankar*. Meddelanden från Svenskt Visarkiv, 55. Musikverket, Stockholm 2023. 229 s., ill. ISBN 978-91-88957-39-9.

För något år sedan gav Svenskt Visarkiv ut Märta Ramstens redogörelse för sina fältarbetsresor från 1968 och framåt, då arkivet fått statligt ansvar för inspelningsdokumentation av svensk folkmusik (en större satsning

vars forsknings- och kulturpolitiska bakgrund redan tecknats av Mathias Boström i *Det stora inspelningsprojektet*, 2016). Nu följs den utgåvan upp med Gunnar Ternhags redogörelse för sina fältarbeten för Svenskt Visarkiv 1969–1973, då han som tim- eller projektanställd verkade som Ramstens medhjälpare. Han har använt sig av sina egna rapporter och fältdagböcker och på nytt lyssnat igenom sina inspelningar.

Ternhag beskriver anspråkslöst och ödmjukt hur han med ett tidigt intresse för spelmannsmusik befann sig på rätt plats vid rätt tidpunkt. Som student i musikvetenskap i Uppsala 67/68 kom han med på den "fältkursion" som institutionen anordnade tillsammans med Märta Ramsten, och de fortsatta studierna i etnologi i Stockholm kunde varvas med uppdrag för Visarkivet. Insamlingsprojektet hade formen av ett stort svep över landet, där ofta regionala kontaktpersoner, flera aktiva inom spelmannsrörelsen, förmedlade kontakter som samordnades i helg- eller veckolånga resor med besök hos upp till fyra personer om dagen. Han fick också möjlighet att ta egna initiativ, och den nya trenden inom folkloristik att uppmärksamma folklöre i samtiden fick här avtryck i form av hans inspelningar av barns folklöre på skolgårdar, gatumusiker i Stockholm, fångar på Hall och andra anstalter.

Ternhag är noggrann i att redogöra för samtliga inspelningar där alla resor (eller inspelningar i arkivets lokaler eller annan plats i Stockholm) redovisas och alla inspelade personer presenteras, de flesta med sina namn. Parallellt med denna systematiska och kronologiska uppläggning skymtar berättelsen om den fältarbetande forskarens vedermödor och glädjeämnen, och framställningen ger också plats för den nutida musiketnologens reflektioner över dåtidens konventioner för dokumentationsarbete och hastiga beslut i inspelningssituationer. Det blir ögonblicksbilder från ålderdomshem och inblickar i dåtidens vardagsbestyr på landsbygden, men också

många besök hos eller av till huvudstaden inflyttade musikutövare. Här och var får vi också inblickar i efterarbete och i Visarkivet som vetenskaplig miljö.

Det är också många folkliga strategier för att få ut någonting av myndighetens besök, som skymtar. Regionala spelmansintressen av vilka som ska dokumenteras och vilka lokala traditioner som är mest värdefulla, förväntningar om möjliga fortsatta samarbeten, försök till försäljning av diverse material. Och omvänt så finns också en förundran över hans verksamhet, där han ibland får truga och övertala, eller vända åter förgäves.

Ternhag resonerar också om de etiska problemen med att inspelningar gjorts i en anda av ömsesidigt förtroende där den givna ramen var att materialet samlades för forskningsändamål, och nu långt senare ”tillgängliggörs” via internet.

På ett ställe skriver Gunnar att det varit få av hans inspelningar som använts i forskning – vilket nog säger mer om villkoren för musikkforskning än om inspelningarnas kvaliteter. Från min synvinkel hamnade nog uppdraget och uppläggningsen i skarven mellan två paradigmer, där ett makroperspektiv på ”den svenska folkmusikkatten” som homogen storhet dröjde sig kvar och förståelsen av musikens meningsfullhet på individ- eller lokalmiljönivå inte hade erkänts fullt ut som vetenskapligt kunskapsmål. Den åtskillnad mellan insamling, bearbetning (klassificering, indexering etc.) och forskning som länge var en strategi för vetenskapliggörande av folkkultur tillskrev inte fältarbetare någon självklar kunskapsposition. Här kan påminnas om att både Ternhag och Ramsten disputerade först 1992, då mycket hade hänt i de vetenskapliga samtalen.

Jag tror det är viktigt att se till de indirekta effekterna av Ramstens och Ternhags inspelningsverksamhet. Den lokala och regionala dokumentationen som ju funnits inom spelmansrörelsen sedan länge fick en vitalisering och nu också en teknisk förnyelse i form av att

inspelningar genomfördes och gavs fullvärdig status som dokumentationsform. Deras häfte *Spela in!* blev som första lättillgängliga text, där inspelning sattes in i ett sammanhang av kulturhistorisk dokumentation, kurslitteratur inom dåtida universitetskurser.

Det går att hävda att den inspelningsverksamhet som Svenskt Visarkiv fick ansvaret för också fick till följd att arkivet ändrade karaktär. Terry Cook (citerad av Kirsti Hänninen och Anne Heimo i Hakamies & Heimo, eds., *Folklore in the Digital Age*, 2019) har skrivit om fyra (överlappande) stadier i de offentliga arkivens sätt att existera i världen, från att vara väktare av sanningsdokument till den senaste tendensen där allmänhetens delaktighet betonas. Här frestas jag att se denna folkmusikkdokumentation som en insats som, med användning av ny teknologi, massmedialiseringen och aktiveringen av utövare och entusiaster i arkivets verksamhet, omskapade kulturarvsarbetet i Sverige.

Parallellt med skildringen av inspelningsresorna får vi också glimtar av olika skeenden inom musiklivet. Insamlingen blev också del av en massmedialisering i form av Caprice:s Folkmusik i Sverige-serien, där Märta och Gunnar stod för merparten av utgåvorna. Dokumentationsprojektet blev tämligen omgående tillgängligt för allmänheten genom dessa urvalsutgåvor med vetenskapligt förankrade texthäften. Här var de inte ensamma utan del av en större våg, där särskilt skivbolaget Sonet och, med utgåvor av visböcker, förlagen LT och Prisma bidrog. Likaså sammanfaller Ternhags verksamhetsperiod vid Visarkivet med spelmansstämmans stora uppsving som folkfest, från att länge ha varit lokala tillställningar med upp till hundra besökare till att bli stora evenemang som räknade tiotusental. Här finns intressanta spår av samverkande skeenden att fördjupa sig i.

Det är många frågeställningar som aktualiseras, inte bara vad gäller musikkteknologi eller kulturarvsinstitutioners verksamhet. Genomgången öppnar också för att tänka i

nya sammanhang som kan ge den forskningsanvändning Ternhag efterlyser. Här upptäcker jag dokumentationer av fäbodliv – vad kan dessa inspelningar ge i relation till bland annat framställningar av Anders Nyman med flera? Hur kan inspelningarna från Tornedalen bidra till meänkieli-gemenskap idag? Hur har uppmärksamheten på 70-talet satt spår i de miljöer som besöktes? Det är på många sätt en inspirerande läsning, inte minst partierna med reflektioner över möten med människor inom en dubbel ram av vardaglighet och myndighetsuppdrag. Kan vi hoppas på flera liknande skrifter av etnologer?

Alf Arvidsson, Umeå

Mats Hellspång: *Sågsandsborna*.
Sköna Konster förlag, u.o. 2023,
120 s., ill. ISBN 978-91-981939-9-2.

Boken inleds med en lägesbeskrivning. ”Den här lilla skriften handlar om livet på Sågsand ett sommarstugeområde på sydostsidan av ön Hemsö i Ångermanland. Hemsö ligger i Bottenhavet strax utanför Härnösand och Ångermanälvens mynning.” Idén att dokumentera minnen från platsen omsattes i handling med en intervjuomgång 1990. Mats Hellspång, hans moster Dagmar Rindegren och Per Svanberg talade med personer om tiden när de första sommarstugorna uppfördes under 1930-talet. Svanberg skrev även en uppsats om platsens historia med fiskeplatser, torp och en vattendriven såg. Men det är först år 2020 som Hellspång återupptar dokumentationen med avsikt att färdigställa en bok. Han gör då ytterligare intervjuer med personer i olika åldrar.

Att Hellspång har mycket god lokalkännedom råder det ingen tvekan om. Han vill också ge läsaren en heltäckande beskrivning av sommarstugemiljön. Avgränsningar blir dock nödvändiga och förändringar som gjorts efter förra seklets slut, i form av till- och ombyggnader, beaktas inte.

Från början var det tänkt att en karta över stugområdet skulle publiceras, men den valdes bort under arbetsprocessen. För en läsare som inte känner till platsen, som jag, må det vara försumbart. Men det långa kapitlet: *Stugorna* är svårtillgängligt trots många detaljerade mikrobefskrivelser och uppräknings av personnamn, släkt- och vänskapsrelationer. Min läsning hade sannolikt underlättats om det funnits ett appendix med listning av stugägares namn. Många hus har gått i arv, medan andra köpts av ättlingar till olika släkter av sommargäster under årens lopp. Efter att ha läst detta kapitel blir jag varse, att jag inte tillhör den tilltänkta målgruppen för denna bok. Den är skriven av en insider som vill överlämna en skrift till dagens och morgondagens generationer av Sågsandsbor, det vill säga sommarboende på Hemsö.

Nästkommende kapitel, *Livet på Sågsand*, är mer lättillgängligt och intresseväckande läsning för mig som aldrig varit på platsen. Texten utgår i mångt och mycket från Hellspågs egna sommarminnen, när han var barn och tonåring. Skildringarna om hur hans idrottsintresse formas på denna plats, med tävlingar som jämnåriga kamrater arrangerar, ger en bakgrundsförståelse till varför han senare i sin profession som etnolog ägnat sig åt idrottsforskning. Mats skrev tidigt texter om idrott och andra händelser i närmiljön, medan hans kusin Nicke ritade illustrationer till deras tidning som hette Hemsö-Posten. Det är en engagerad skribent som inte bara återger idrottsminnen i denna bok utan även hågkomster från dansbanor och fester i föräldrafria sommarstugor. Närmre än så kommer inte läsaren privatpersonen Mats Hellspång. Det finns varken ett reflexivt avsnitt eller återgivna minnen utifrån hans personliga vuxenperspektiv. Bara ett kort konstaterande att han så gott som varje sommar återvänt till Sågsand. I beskrivningar av platsen under senare decennier är det andra människor som står i förgrunden.